

вянском лексическом диалектизме // Русская региональная лексика XI-XVII вв. – М., 1987.

14. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (Фрагмент реконструкції). – К., 1998.

15. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд/ Под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1974-1997. – Вып. 1-24.

16. Słownik języka polskiego/ Pod red. J. Karłowicza, A. Kryckiego, W. Niedzwiedzkiego etc. – Warszawa, 1924-1927. – Т. I-VIII.

17. Vanagas A. Lituviu hidronimu etimologinis *odynas. – Vilnius, 1981.

18. Wörterbuch der russischen Gewässernamen/ Begr. von M. Vasmer. – Berlin-Wiesbaden, 1961-1969. – Bd I-V.

С. П. Павелко

Особливості гуцульського жіночого іменника у місті та селі (*Косів і Космач*)

Для діахронічного аналізу антропонімікону міста Косова та села Космач Івано-Франківської області взято часові зрізи за десятиріччями з 1880 по 1998 рр. Розглядаються жіночі імена першої десятки. Чоловічі імена уже були об'єктом спеціального дослідження [1 : 50-55].

Усього в місті ми зафіксували 4917 ім'явжитків, у селі – 7464. Першу десятку жіночого іменника Косова обслуговувало 32 імені, а в селі Космач – тільки 24. 16 імен виявилися спільними в обох десятках, але і вони розрізняються частотою та тривалістю активного вживання. Назвемо їх у порядку зменшення вживаності: Марія, Ганна, Ольга, Катерина, Оксана, Наталія, Олена, Галина, Любов, Надія, Параска, Агафія, Дарія, Іванна, Світлана, Мар'яна. Найстійкішим у місті було ім'я Марія, яке перебувало в десятці 90 років поспіль (з 1880 по 1970 рр.), займаючи сім десятиліть перше місце. Правда, у селі це ім'я у парі з Ганною закріпилося ще міцніше, будучи наскрізними, а протягом останніх сімдесяти років займаючи тільки перші два місця. Такі випадки незмінності, непохитності імен-лідерів упродовж великого проміжку часу – 118 років – дуже рідкісні, тим паче для жіночого іменника, який визнано вченими-ономастами більш рухливим, ніж чоловічий.

Імена, які вживались у Косові, але відсутні у десятці Космача – їх також 16: Юлія, Ірина, Людмила, Тетяна, Стефанія, Акилина,

Павлина, Емілія, Євгенія, Лідія, Олександра, Христина, Корнелія, Леся, Оріся, Вікторія. Наступні 8 імен входили у десятку Космача, але відсутні у Косові: Анастасія, Євдокія, Василина, Варвара, Ростислава, Ирстина, Палагна, Софія.

Простежимо, як розвивався частотний жіночий іменник у місті та селі на кожному хронологічному зрізі протягом усього досліджуваного періоду та з'ясуємо дистанцію міського та сільського уподобання найменувань. Більше уваги приділяємо складу та динаміці розвитку активної десятки міста, а менше – села, оскільки найуживаніші жіночі імена Космача досліджувались раніше [2 : 47-55].

У 1880-1890 рр. перша десятка імен у Косові була представлена антропонімами Анна, Марія, Катерина, Акилина, Параска, Олена, Юліанна, Агафія, Корнелія, Павлина (імена подаються у порядку зменшення їх уживаності). Перші три імені 4 десятиліття поспіль будуть майже незмінними: вони утримували тільки найвищі місця (лише на першому зрізі іменник очолювала Анна, а потім поступилась Марії). Спільними із сільським набором виявились 6 імен. 4 оніми – Акилина, Юліанна, Корнелія, Павлина – у активній десятці села відсутні і навіть ніколи не були популярними. Зазначимо, що антропоніми Юліанна і Юлія, які у книгах реєстрації новонароджених цього періоду функціонують як Yulianna (12 раз) та Yulia (2 рази), ми розглядаємо як одне ім'я. На першому хронологічному зрізі частіше зустрічалася форма Yulianna, тому ми віддали перевагу цьому варіанту, на інших хронологічних зрізах буде фігурувати Yulia, Юлія. У наш час в офіційній сфері переважає форма Юлія, а в неофіційній – Юлія, Юліанна, Юліана, Юльці, Юлічка, Люльці, Юлешта. У Косові найуживанішим це ім'я було у кінці XIX – на поч. XX ст. Воно 6 десятиліть поспіль входило у десятку, а далі відзначилось різким спадом популярності, 10-річним переривом і потім помірним темпом знову входить до групи лідерів, посівши на останньому зрізі 7 місце. У Космачі до першої десятки це ім'я не входило.

На другому зрізі провідну десятку очолила Марія і зберігала першість аж 70 років, що є свідченням любові, поваги до цього імені. Питома вага його у названий період становила 23,97 %. Порівняно з минулим зрізом, десятка поновилась тільки одним

іменем – Стефанія, що витіснило до розряду рідкісних Корнелію. Тривалість останнього імені була недовгою: у активній десятці – одне десятиліття, потім 20 років у розряді рідкісних, а з 1908 року вийшло з іменника зовсім. А от нове ім'я, що потрапило у десятку, стало активнішим і протрималось тут аж 4 десятиліття. Останній час це ім'я не популярне і вже 40 років взагалі не вживається. 4 антропоніми знову розрізняють активну десятку міста і села.

1901-1910 рр. ознаменувались появою в десятці двох нових антропонімів – Ольга і Емілія. Швидким темпом входження відзначилось перше ім'я: на I хронологічному зрізі антропонім Ольга зовсім не входив до іменника, на II зрізі він займав 23 місце (розряд рідкісних), далі перестрибує частотні імена і відразу посідає 9 місце. У наступні десятиліття піднімається вище, досягнувши свого піку – 3 позиції. Останні 18 років поспіль займає 4 місце. Поіншому склалася доля другого імені: Емілія також швидко увійшла до десятки, піднялася до 8 місця, а тоді різко йде вниз і зовсім зникає. Розходження між набором імен-фаворитів у місті і селі збільшилось до 6 імен.

Провідна десятка IV хронологічного зрізу мало відрізняється від попередньої. 4 десятиліття поспіль перших 3 місця тут незмінно займають імена Анна, Марія, Катерина. Десятка останній раз поновила у правах Павлину і Агафію, що тимчасово відходили до частотних, а через десятиліття – два вони назавжди покинуть список жіночих імен Косова. Така ж доля чекає і Параску, яка активно вживалась тут 40 років, займаючи 4-5 місця, а з наступного десятиліття її популярність починає падати. Кількість спільних і відмінних імен міста і села зрівнялась до 5.

У 1921-1930 роках серед імен першої десятки Косова відбуваються кардинальні зміни:

1) Почалася зміна імен першої трійки, що до того непорушно очолювали десятку. Перші 2 місця і далі утримують Марія і Ганна, а Катерина з 3 місця зсунулась ще на 2 десятиліття на 5 місце.

2) У десятку входять аж 4 нових імені.

Цей період відзначається найбільшим розривом імен-улюбленців із сільським – 8 лексем. Ось як виглядає склад панівних десяток 1921-1930 рр. у місті та селі: місто Косів – Марія, Анна, Ольга, Юлія, Катерина, Ірина, Євгенія, Надія, Стефанія; село Кос-

мач – Параска, Марія, Анна, Настуня, Явдоха, Ксеня, Олена, Агафія, Василина, Ростислава.

Як бачимо, спільними тут є тільки найулюбленіші 2 імені – Марія, Анна. Привертає увагу форма Анна, нетипова для сучасного іменника, але панівна у церковних книгах реєстрації новонароджених до 1950 року і в місті, і в селі, коли документація велася латинською і українською графікою і облік здійснювали церковнослужителі. До середини ХХ ст. ми зустрічали записи Анна, Анна. Це свідчить, що протетичний г з'явився в гуцульських говірках досить пізно не тільки в апелятивах, а й власних назвах.

Контрольний зріз 1931-1940 років не ознаменувався якимись особливими змінами панівної десятки, перебудова характеризувалася більше внутрішніми переміщеннями. Антропонім Надія, який увійшов до списку імен – фаворитів у минулому десятилітті, закріпив свої позиції, піднявшись з 9 на 3 місце. Після десятирічного перебування у частотному списку до десятки на 6 місце останній раз повертається Олена, але надалі популярність цього імені падає і за останні вісім років його отримали у місті тільки 3 дівчинки. У селі воно також не користується попитом: протягом останнього зрізу цим іменем тут нарекли лише 1 немовля. Трохи знизилась активність Ольги та Юлії. До списку улюблених імен мешканців міста вперше увійшла Дарія, зайнявши нижнє 10 місце. У село в іменний репертуар це ім'я потрапляє на двадцять років пізніше, а в десятку – ще через 10 років. Тривалість цього імені і в місті, і в селі взагалі однакова – 7 десятиліть, з різною частотою вживання. Іменник міста і села в даний період очолюють 2 однакові антропоніми, помінявшись лише місцями. У Косові – Марія, Анна; у Космачі – Анна, Марія.

Провідний репертуар антропонімів наступного періоду оновився 5 іменами. Сюди увійшли Лідія, Любов, Оксана, Людмила, Оріся, витіснивши тимчасово Надію, Юлію та зовсім усунувши з десятки Катерину, Олену, Євгенію. Помітним є те, що нововведені імена відзначаються стрімкою динамікою. Наприклад, антропонім Лідія вперше у цьому десятилітті попадає взагалі в іменник і відразу посідає 4 місце; Любов і Оксана зайняли 5-6 місця, підготовчий же етап входження до десятки – 2 десятиліття, а в Людмили і Орісі ще менше – 1 десятиліття. Більшість імен надалі

закріплюється, набуває різної популярності, а онім Орися не витримує конкуренції і відходить до рідкісних, а потім зовсім зникне. Набір імен описуваного періоду у селі відрізнявся 5 іменами. Спільними з косівською десяткою тут були імена: Марія, Анна, Ольга, Дарія, Оксана (Ксенія). Відмінними – Параска, Олена, Анастасія, Явдокія, Агафія, на зміну яким у місті прийшли уже нові імена: Ірина, Лідія, Любов, Людмила, Орися. Ми вперше і востаннє зустрічаємо випадок, коли провідну десятку у місті і селі очолюють 2 однакові лексеми – Марія, Анна.

У 1951-1960 роках міську десятку покинули Ірина, Лідія, Орися, їх заступили Наталія, Галина, Надія. Нові імена дуже полюбилися населенню, вони займають високі місця, зараз їх отримують багато новонароджених. Цікаво, що у селі ім'я Галина увійшло до провідної десятки у цей же час, Наталія – у наступному десятиріччі, а Надія пізніше, у 80-х роках. Тепер ці імена популярні як у місті, так і в селі, а розрив між набором перших імен і далі складає 5 антропонімів. Порівнюючи склад активної десятки I хронологічного зрізу (1880-1890 рр.) з VIII (1951-1960 рр.), засвідчуємо, що він оновився на 80 % – у Косові, на 30 % – у Космачі. Значні зміни відбулися і в складі іменного репертуару: у місті він збільшився з 32 до 53 імен, а в селі зменшився з 28 до 25 імен.

На IX хронологічному зрізі у частотній десятці сталися великі пертурбації. Вперше за 80 років відбулася зміна лідера – Марія з 1 місця спустилась на 8, а лідером стала Галина. До десятки увійшло 5 нових імен, і вона представлена таким набором: Галина, Оксана, Олександра, Світлана, Наталія, Тетяна, Любов, Марія, Лідія, Ірина. Порівняно з I хронологічним зрізом склад десятки оновився на 90 %. Привертає увагу, що десятку покинула уся друга п'ятірка імен-фаворитів попереднього етапу. Навіть ім'я Анна, яке 70 років утримувало тільки 1-2 позиції, витіснено з десятки до групи частотних і більше назад не повернулось. Антропонім Дарія також втрачає свою популярність і останні 8 років уже зовсім не вживається. У селі перестановки проходили повільніше, тут змінилось тільки 3 імені.

Зіставлення панівного переліку імен 1971-1980 років з попереднім доводить, що він був відносно стабільним. Більшість змін відбувалась у межах десятки: одні імена піднімались вище, інші –

знижували свою вживаність. На 1-е місце в цей період виходить антропонім Наталія, що є досить популярним і в наш час. Оксана і Світлана залишаються на своїх місцях – 2 і 4. Поліпшують своє становище Тетяна (з 6 на 3 місце), Ірина (з 10 на 6). Погіршують – Галина (з 1 на 5), Олександра (з 3 на 8), Любов (з 7 на 10). На зміну Марії, яка після 90-річного панування залишила десятку, прийшла знову Людмила. А Лідію заступив новий онім Леся, посівши 9 місце. Зазначимо, що сплеск популярності цього імені був короточасним – тільки одне десятиліття. Взагалі в іменнику міста це ім'я вперше з'являється у 1961 році лише 1 раз, потім 9-річна перерва, а з 1972 по 1981 роки воно вживається постійно. Далі з'являється все рідше і рідше, перевага віддається формі Олександра. У селі ім'я Леся з'явилося у 1965 році і перебувало у складі рідкісних і частотних. На останньому зрізі зайняло 12 позицію, прямуючи до десятки. Таким чином, ми прослідкували появу (1961 рік у місті і 1965 рік у селі) і становлення нового антропоніма Леся. Про це ім'я в ономастичній літературі точилися тривалі дискусії. У “Словнику власних імен людей” зазначено: “Леся – скорочений варіант від ряду імен (Лариса, Олександра та ін.), який все частіше фіксують як документальне на честь української поетеси Лесі Українки” [3 : 152].

У 1981-1990 роках вперше іменник очолила Ірина. Це ім'я входило до списку імен майже постійно, виняток становить тільки II хронологічний зріз (1891-1900 роки), а до активної десятки – аж 7 раз. 6 імен на цьому відрізку часу є сталими, змінились тільки їх рангові номери, а 4 – нові. Христина, Іванна, Мар'яна в першу десятку імен увійшли вперше, а Ольга після 20-річного перебування у складі частотних знову повернулася до десятки і твердо зайняла 4 позицію. Можна впевнено сказати, що ім'я Іванна (жіноче до Іван [3 : 142]) прийшло в сільський репертуар з міста. У Косові це ім'я було частотним на протязі всього досліджуваного періоду (1880-1998 роки), а останні десятиліття займає 7 і 3 місця у першій десятці. У сільській іменник це ім'я вперше потрапляє по разі тільки у 1970 і 1980 роках, а з 1984 року набирає активності і потрапляє на 10 місце і в 90-і роки піднімається до 8. Гадаємо, що воно активно увійде поряд з іншими іменами у нове тисячоліття. Популярність цього імені можна пояснити 2 причинами: по-пер-

ше, ім'я Іванна дають дівчаткам, які народились у липні, на честь Хрестителя Господнього Івана; по-друге – цим іменем можуть назвати дівчинку за традицією в честь батька чи дідуся.

Цікавою є поява нового імені Мар'яна. Вперше воно з'являється в іменнику Косова у 1977 році, набирає популярності і у 80-х роках займає уже 9 місце, на останньому зрізі перебуває у складі частотних. Вибір цього імені батьки пояснюють тим, що вони хотіли назвати свою дитину “по – особливому”, новим ім'ям, не схожим на традиційне ім'я Марія. Звичайно, це 2 різні імені, але часто в неофіційній сфері їх розглядають як одне – і Марію, і Мар'яну, і Маріанну.

Провідна група імен останнього зрізу (1991-1998 рр.) набула нового вигляду, найулюбленишим антропонімом у гуцулів тепер стала Христина. Уся десятка репрезентована такими іменами: Христина, Ірина, Іванна, Ольга, Вікторія, Надія, Юлія, Оксана, Наталія, Тетяна. Порівняно з попереднім хронологічним зрізом склад імен першої десятки змінився на 30 %, а з 1880-1890 роками – на 100 %. Особливої уваги заслуговують імена десятки, які недавно увійшли до іменного репертуару, а саме Христина і Вікторія. Вперше в іменник Косова Христина потрапила у 1936 році, далі вона зазнавала злетів і падінь, і лише у 80-х роках, здійснивши різкий стрибок з рідкісних, відразу опинилась на 6 місці, а незабаром вийшла і на 1 місце. Такий сплеск популярності цього імені, на наш погляд, можна пояснити самою етимологією імені (від *christianos* – християнин [3 : 190] та бажанням батьків наблизити своїх дітей до Бога, до Ісуса Христа. А от у Космачі воно зовсім непопулярне і зустрілося по 1 разу у 1990 та 1997 роках. Не виключно, що мода на це ім'я прийде з міста в село трохи пізніше.

Ім'я Вікторія також нове для косівчан. Вперше воно з'явилося тут у 1947 році, а з 60-х років швидким темпом почало прямувати до активної десятки і на останньому зрізі посіло 5 місце. Гадаємо, що це ім'я утримається серед перших і на початку 3 тисячоліття. Полюбилося воно і сільському населенню: зараз це ім'я впевнено прямує до провідної десятки, займаючи сьогодні 11 місце. Перші 10 місць у селі посіли антропоніми: Марія, Ганна, Ольга, Галина, Наталія, Мар'яна, Світлана, Іванна, Любов, Оксана. Як бачимо,

розрив між містом і селом збільшився до 6 імен. Спільними на цьому зрізі є лише 4 оніми – Іванна, Наталія, Оксана, Ольга.

Дослідження більш ніж сторічного періоду розвитку групи імен першої десятки показало, що уподобання найменувань у місті та селі не збігаються. Розрив жіночих імен першої десятки – від 4 до 8 імен (чоловічих від 3 до 7). У Косові найулюбленішими іменами до середини ХХ ст. були Марія, Анна – саме вони очолювали іменник 7 десятиліть поспіль. У Космачі вони стали провідними значно пізніше – у 1931-1940 роках і є лідерами також 7 десятиліть аж до сьогодення. Сільський іменник є більш сталий, традиційний, а міський – більш рухливий та змінний. Найбільш бурхливо він розвивається останні 40 років, кожен раз змінюючи лідера. З 1880 по 1998 роки у місті відбулася повна зміна частотної десятки, у селі – на 80 %, (чоловіча десятка у місті оновила на 70 %, у селі на 40 %). Спільними в обох десятках за останні 8 років є 4 імені: Ольга, Наталія, Оксана, Іванна.

1. Павелко С.П. Особливості гуцульського чоловічого іменника у місті та селі (Косів і Космач) // Записки з українського мовознавства. – Одеса, 1999. – Вип. 7.

2. Павелко С.П. Динаміка найуживаніших гуцульських жіночих імен: село Космач // Наукові записки: Соціально-гуманітарні дисципліни: Вип. “Проблеми культурології”. – К., 1998.

3. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. – К., 1996.

Н. І. Рувьова

Апелятивна та пропріальна лексика в українських прізвищах Західного Поділля

Процес нормування й становлення українських прізвищ на сьогодні вивчений ще недостатньо. Ґрунтовного дослідження вимагає передусім “суттєва сторона антропонімів – семантика їх основ, як особливо цінна для історичного дослідження антропонімії, у першу чергу для виявлення словесних засобів творення особових назв, що в минулому послужили базою для виникнення й стабілізації прізвищ” [1: 100].

Семантика твірних основ українських прізвищ досліджувано-